

ORSZÁGLEÍRÁS, FÖLDRAJZ, TÖRTÉNELEM (1782—1785)

(A Hadtörténeti Múzeum kiadása, Budapest, 1975. 160 o., miniatűr kiadás,
45×58 mm.)

Az általában „Josephinische Aufnahme” néven emlegetett I. katonai felvétel nemcsak kartográfiai téren hagyott pótolhatatlan értékű térképészeti anyagot a késői nemzedékekre. A hozzá tartozó Országleírással (Landesbeschreibung) a térszíni viszonyok változatos körülményeinek olyan kiegészítését adja, amely a maga gazdagságában és színezettségében a térképeken semmiképp sem lenne feltüntethető.

Igaz, a leírás katonai szempontok figyelembe vételével készült, ám a hadászat követelményei a XVIII. század végén sokkal inkább kötődtek a térszíni viszonyokhoz, mint napjainkban. A katonaság személyi- és állatállománya elszállásolásának, élelmezésének a terepen történő megoldása, továbbá a gyalogos és lovas menetoszlopok mozgási lehetőségeinek meghatározása céljából a folyókon való átkelési lehetőségek pontos megadására, az álló- és folyóvizek jégviszonyainak feltüntetésére stb. feltétlenül szükség volt. Eppen ez a sokrétűség teszi ezt a művet a mai természetkutatók, demográfusok, hidrológusok, történészek, mérnökök és geográfusok számára a közel 200 évvel ezelőtti viszonyok ismeretének valóságos kincsebányójává.

Az eredeti országleírás német nyelvű, mint erre már mások is utaltak (az osztrák szakirodalomban részletesen Paludus József ezredes); rövidített változata megjelent a Hadtörténelmi Közlemények 1917. évi kötetében. Magyar nyelven Eperjessy Kálmán méltatta az Agrártörténeti Szemle 1961. évi 3—4. számában. Eperjessy érdeme, hogy ez az igen nagybecsű kéziratos mű fényképmásolatban már az 1920-as évek végén hazánkba került. Erdei Ferenc akadémikus megbízásából Eperjessy nyomásra kész állapotba hozta a „Landesbeschreibung” hazánkra vonatkozó részének teljes szövegét és — mint az anyag legjobb ismerője — megírta a leírás használatához szükséges bevezető tanulmányt is. Az 1782—1785. évi „Landesbeschreibung” kiadása azonban Erdei Ferenc sajnálatosan korai halála miatt elmaradt.

Csendes László alezredes, hadtörténész ebben a kis könyvében magyar részről elsőnek elemzi katonai és hadtörténeti szempontból ezt a hallatlanul nagybecsű anyagot. Bevezetésül szól az országleírás forrásértékéről, valamint annak történelmi előzményeiről, majd a leírás szükségességéről és elkészítésének körülményeiről. Egy kis fejezet a távolságok és az azok legyőzéséhez szükséges időtartam viszonyával foglalkozik. (A távolsági adatokat a térképek lépésben, illetve órákban adják meg. Háromféle órát említenek: a normális órát, ez 5000 lépés, vagyis 3750 m. Nehezebb terepen a 4750 lépést tartalmazó „kis órában” számolnak, ez 3564 m. Az alföldi síkságon, s általában a könnyű terepen 6000 lépést számítottak „egy erős órának”, ami 4500 m. Ha meggondoljuk, hogy 200 évvel ezelőtt milyen terhet kellett egy gyalogosnak a hátán cipelnie, ezek a normafokozatok nagyon komoly teljesítményt jelentenek!)

A továbbiakban elemzően foglalkozik a tanulmány az országleírásban található települések ismertetésének módjával, majd az álló- és folyóvizek, a tavak, mocsarak, erdők és folyók részletes értékelésével és katonaföldrajzi jellemzőivel.

A művet a településekről készített névmutatató és bőséges jegyzetanyag egészíti ki.

A szerzőnek ez a második minikönyve. 1969-ben jelent meg „A magyar katonai térképező csoport” címen egy 72 oldalas és 14 térképmellékletet tartalmazó kötete, közel hasonló nagyságban és formában, ugyancsak a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum kiadásában.

A történelmi, hadtörténelmi térképek immár 10 szelvényt kitevő hasonmás kiadványaival, valamint az intézet kiadásában megjelent térképtörténeti leírásokkal a Hadtörténelmi Térképtár jelentős segítséget nyújt a térképtudományi ismeretek széles körű terjesztésében, amiért köszönetet kell mondanunk.

Bendefy László